

MUSEUMWEEKEND 2008

De kunst van de waar

Het Museumweekend van 2008 vindt plaats op 5 en 6 april en heeft als motto 'de Kunst van de waarheid'. Een interessante leuze: musea worden door het grote publiek gezien als zeer betrouwbare instituten. Zij bezitten en beheren immers authentieke voorwerpen, en die liegen niet. Voorwerpen staan in dat opzicht gelijk aan feiten: die zijn echt, en waar. Waarom dan twijfel zaaien met een oproep aan de musea om het publiek te tonen 'hoe verwarrend echt kan zijn en hoeveel verschillende waarheden rond een object waar kunnen zijn'¹?

Wat is waar? De objecten die in historische musea tentoongesteld worden zijn geen van alle voor dit doel gemaakt. Ze zijn hun leven begonnen als gebruiksvoorwerp en na gedane arbeid om uiteenlopende redenen uitverkoren om bewaard en tentoongesteld te worden. In het museum zijn de objecten dus uit hun natuurlijke context gehaald. Dit feit alleen al maakt dat wij er met andere ogen naar kijken. Het is de taak van het museum om ons het 'ware verhaal' achter die objecten te vertellen. Maar welk verhaal? En moet dat eigenlijk altijd wel? Soms zijn objecten alleen interessant als onderdeel van een verhaal, en hebben ze 'van zichzelf' geen waarde. De meeste voorwerpen in musea kennen een lange geschiedenis. Een snuifdoos bijvoorbeeld, ooit gemaakt als praktisch gebruiksvoorwerp, wordt in Kasteel Huis Doorn tentoongesteld als onderdeel van de snuifdozenverzameling van Keizer Willem II. De snuifdoos wordt dus gepresenteerd als verzamelobject, en niet als de snuifdoos die hij oorspronkelijk was. Maar deze combinatie van snuifdozen is op zichzelf ook weer authentiek

en vertelt iets over de keizer. In historisch museum Het Kleine Veenloo liggen twee breiboeken in een vitrine. Duizenden van deze boeken zijn gebruikt en weggegooid. Deze twee exemplaren mogen hun verdere leven slijten achter glas, en zo dienen ter illustratie bij het verhaal van de textielindustrie in Veenendaal. Het eigenlijke verhaal achter de breiboeken (wie heeft ze gebruikt, waarom zijn juist deze twee hier terechtgekomen?) komen wij niet te weten en dat is hier ook niet de bedoeling.

Een ander voorbeeld is een ambachtelijk stuk gereedschap zoals een blokschaaf, die zijn leven eindigt als 'huiskamerkunstvoorwerp' met een bosje droogbloemen erop. Zou deze schaar in een museum terechtkomen, wat zou zijn identiteit dan zijn: gereedschap of huiskamerkunst?

Kortom, rond een object kunnen veel verschillende waarheden 'waar' zijn. En het museum bepaalt welke waarheden wij te zien en te horen krijgen.

Objecten of verhalen Niet altijd wordt gekozen voor het vertellen van verhalen. Objecten kunnen gewoon in vitrines worden gelegd, met daarbij tekstkaart-

¹ Nederlandse Museumvereniging, zie www.museumvereniging.nl

heid

links: De niet direct als inktpot herkenbare inktpot
rechts: Breiboek in een vitrine in museum het Kleine Veenloo in Veenendaal

jes met een zo volledig mogelijke beschrijving van het object, compleet met de verwervingsgeschiedenis. Dat is misschien voldoende bij heel bijzondere voorwerpen, die door hun exclusiviteit alleen al drommen bezoekers trekken (overigens worden daarbij toch wel verhalen verteld; de context van de objecten wordt dan opgeroepen met grote tekstborden aan de muren). Maar vaker wordt ervoor gekozen om objecten op een zodanige manier bij elkaar te plaatsen, dat ze samen een verhaal vertellen.

Arja van Veldhuizen, teamleider Educatie en Publieksbereik bij Landschap Erfgoed Utrecht en al jaren werkzaam in de museale sector: 'Als je de spullen alleen maar in een vitrine legt, gaat men zelf associëren, dan heb je niet in de hand wat mensen er allemaal omheen bedenken. Dan is het museum misschien wel objectief, maar dan gaat het bezoek ermee op de loop. Daarom kiest het museum er vaak voor om de associaties te sturen door de objecten in een verhaal te plaatsen. En een van de doelen van een historisch museum is toch, om het verleden toegankelijk te maken (met behulp van authentieke historische objecten) en het historisch besef te bevorderen.' Mensen gaan om verschillende redenen naar een mu-

Een bijzondere vorm van encenering is de stijlkamer Musea hebben verschillende manieren om met behulp van hun collectie (de objecten) een verhaal te vertellen. Wanneer ze dit doen door bepaalde objecten in een cluster bij elkaar te zetten waardoor deze elkaar versterken, spreken we van een 'evocatieve opstelling' of een encenering.

Een stijlkamer is een kamer in een museum die in een bepaalde historische stijl is ingericht. De meubels, voorwerpen, maar ook het behang en de gordijnen, geven de bezoeker een beeld van hoe men in een bepaalde tijd leefde. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in diverse musea in de provincie, onder andere Museum Oud-Soest, het Centraal Museum in Utrecht, het tabaksmuseum in Amerongen.

Een ensemble² is een verzameling waarvan de cultuurhistorische meerwaarde wordt ontleend aan de relatie met de locatie waar zij zich bevindt, een verzameling in situ dus. Dit kan een historisch interieur zijn dat hoort bij het huis waarin het staat. Voorbeelden hiervan in Utrecht zijn: Kasteel Amerongen, Slot Zuylen, Kasteel Huis Doorn.

² Omschrijving ontleend aan een rapport in opdracht van de Directie Cultureel Erfgoed van OCW uit 2004. Het rapport is te downloaden via www.erfgoedinspectie.nl/_media/publications/Van_object_naar_samenhang.pdf

boven: Encenering in Museum 't Schilderhuis in Driebergen
onder: Weefgetouw in Museum het Kleine Veenloo in Veenendaal

seum. Ze willen 'er iets van opsteken', ze willen vermaakt worden, een verhaal 'horen', te weten komen 'hoe het vroeger was'. Die verhalen breng je niet goed over door slechts objecten te tonen. Objecten kunnen nu eenmaal niet voor zichzelf spreken. Het museum moet als het ware de natuurlijke context van het object weer voor ons oproepen.

En de meeste musea doen dat dan ook. Gevolg hiervan is, dat de individuele objecten minder aandacht krijgen, sommige zullen zelfs compleet over het hoofd gezien worden. Arja van Veldhuizen illustreert dit mechanisme met een treffend voorbeeld: 'Tijdens een college aan studenten van de Universiteit in Nijmegen had ik een inktpot bij me met een wat ongewone zandloperachtige vorm. Geen van hen wist waar dit object voor diende. Toen ik er een kroontjespen bij legde, 'wisten' ze allemaal meteen dat het een inktpot was. Toen legde ik er nog een heel aantal objecten bij, zoals een inktlap, vloeipapier en een inktvloeier; het verhaal was daardoor natuurlijk completer, maar het opvallende was, toen ik de inktpot weghaalde, werd die niet gemist!

'De moraal van dit verhaal is, dat als je wilt laten zien hoe inktpotten er uit zagen, je er niet teveel dingen omheen moet leggen; Anders wordt het eigenlijke object ondergesneeuwd.

'Als je daarentegen wilt laten zien hoe men vroeger schreef, kun je wél al die objecten tonen. Maar dan kun je ook een filmpje vertonen over een met inkt en kroontjespen schrijvend persoon, en de inktpot in een vitrine erbij zetten.'

Encenering De mate waarin een museum 'enceneert' kan verschillen. Als de objecten de boventoon moeten voeren, worden ze 'alleen maar' in een betekenisvolle context bij elkaar gezet, zoals in het voorbeeld met de inktpot en de kroontjespen, of, zoals in Museum het Kleine Veenloo, waar een weefgetouw staat met een half afgeweven lap stof erop. Als je al niet weet waar een weefgetouw voor dient, kan die lap stof dat waarschijnlijk wel duidelijk maken. Al gauw worden er echter allerlei details toegevoegd, die het geheel verlevendigen en 'echter' maken. In museum het Schilderhuis in Driebergen zien we een groot aantal poppen bij elkaar zitten, gestoken in militaire galakostuums. De objecten waar het om gaat, zijn de kostuums. Maar het is een heel tafereel geworden: de heren en dames zitten in een 'salon', er staan drankflessen en glazen op tafel, een vaas met bloemen, en er is ook een dame in avondtoilet, die met de tentoongestelde kostuums in feite niets te maken heeft. De fantasie kan nog verder

Theekamertje in Slot Zuylen. Het opengeslagen boek dat moet suggereren dat de bewoner net even is weggelopen ligt er inmiddels niet meer.

worden uitgebreid met geluiden, geuren en zelfs levende acteurs.

Slot Zuylen Een mooi voorbeeld van de dilemma's die komen kijken bij het inrichten, is Slot Zuylen. Op het eerste gezicht lijken de keuzes hier gemakkelijk: hier wordt immers 'slechts' getoond hoe 'de' bewoners van dit kasteel ter plaatse gewoond hebben?

Zo eenvoudig is het echter niet: het slot kent een lange (bewonings)geschiedenis en daarom zien we kamers, ingericht in de stijlen van vele eeuwen, van de zeventiende tot de twintigste eeuw. Conservator Hester Kuiper vertelt: 'Het slot was tot 1952 bewoond, toen hebben de laatste bewoners er een museum van gemaakt. De familie ging in het koetshuis wonen en liet de meeste meubels in het 'grote huis' staan. De inrichting was toen dus zeer authentiek, precies zoals zij het had achtergelaten. De laatste eigenaar was bovendien nauw betrokken bij de rondleidingen. In de jaren '60 zijn er een paar kleine aanpassingen gedaan; en in de jaren '80 was er een grote restauratie en is er heel veel aangepast. Met name het interieur van de zogenaamde Bellekamers is toen gereconstrueerd. En ja, waar baseer je je dan op? In haar brieven schrijft Belle wel iets over haar vertrekken, onder andere over een secretaire van donker hout, maar die meubels waren er niet meer. We hebben dus moeten kiezen voor andere meubels, die wel uit de tijd van Belle stammen. Maar echt oorspronkelijk is de inrichting dus niet. De gidsen vertellen dat er altijd wel bij. Als mensen dan zeggen: 'ohh heeft Belle in dat bed geslapen?' dan zeggen zij: nee, ze sliep in zo'n soort bed. Je kunt niet net doen alsof een object authentiek is, als het dat niet is.'

Een ander voorbeeld is het zogenaamde voorraadkamertje. 'Dit bevindt zich naast het theekamertje en heeft een plafondschildering uit de zeventiende eeuw. We weten heel weinig van dit kamertje; wat het oorspronkelijke gebruik ervan geweest is. Het grenst aan de eetkamer en staat ermee in verbinding; maar deze eetkamer was in de zeventiende eeuw geen eetkamer, maar ontvangstkamer. Tussen 1900 en 1952 was dit als voorraadkamertje in gebruik; de vrouw des huizes had er de sleutel van, en mat en woog elke ochtend de benodigde ingrediënten en levensmiddelen af voor die dag. Ook werden er soms nagerechten bereid, die van hieruit konden worden uitgeserveerd. Het publiek vindt dit een erg leuk verhaal, en wij hebben de ruimte dus als voorraadkamertje ingericht, zoals het dus in het begin van de twintigste eeuw was. Maar evengoed zouden we het leeg hebben kunnen laten, omdat we niet weten hoe het daarvoor gebruikt werd. Maar hier was het verhaal dus duidelijk belangrijker.'

Stijlkamers: voor- en nadelen Een stijlkamer, dus een nagebouwde museale opstelling, kan een mooi tijdsbeeld geven, maar de kans dat dit 'de waarheid' geweld aan doet, is groot. Arja van Veldhuizen: 'Ik zag in Noorwegen een huis dat was nagebouwd, uit de jaren '80. Dat voelde niet goed, het was te clean. Een van de redenen was dat ze het helemaal vol hadden gezet met meubels uit precies die tijd. En dat klopt niet, aangezien er natuurlijk ook spullen uit daaraan voorafgaande tijden hadden moeten staan. Nu kon ik dat zien, omdat ik een helder beeld heb van een jaren '80 interieur. Maar als je dit doortrekt, zul je moeten erkennen dat dit ook zal gelden voor een stijlkamer uit de zeventiende of achttiende eeuw, waarvan wij de authenticiteit niet kunnen invoelen, en kun je dus met grote zekerheid zeggen dat een stijlkamer meestal niet zal kloppen.'

Museumconsulent Behoud en Beheer Marianne de Rijke (LEU): 'Het publiek vindt het doorgaans leuk; men krijgt een beeld (of fantasie) van een bepaalde periode. Wel is het zo dat de meeste mensen een vitrine met objecten met tekstbordjes, als objectiever beoordelen.' Dat is niet geheel onterecht, blijkens ook haar opmerking, dat stijlkamers meestal een vervalsing zijn.

Bellekamer in Slot Zuylen. Op het secretaire (niet van Belle geweest) ligt 'haar' schrijfpapier klaar om op verder te werken.

Slot Zuylen Waarop zijn de keuzes gebaseerd, en is de ene kamer ingericht met zeventiende-eeuwse meubels, en de andere vrij modern?

Hester Kuiper: 'De inventarissen die overgeleverd zijn, zijn heel belangrijk. We hebben er een uit 1580, van het middeleeuwse kasteel; een uit 1692, van Hendrik Jacob Tuyll van Serooskerken, die toen het slot in zijn familie kreeg via zijn vrouw; hij heeft duidelijk zijn stempel op de inrichting van het kasteel willen drukken, getuige de vooroudergalerij, de wandtapijten en de plafondschilderingen van het theekamertje en het voorraadmamertje. We hebben er een uit 1776, van Jacob van Tuyll van Serooskerken, de vader van Belle, en de opdrachtgever van de grootscheepse verbouwing van 1752; een uit 1839 van Willem René van Tuyll van Serooskerken, de broer van Belle, en een uit 1899 van idem, de kleinzoon van bovengenoemde. Die inventarissen zijn gemaakt op keerpunten in de geschiedenis van het slot, het waren logische momenten om ze te maken; en ze zijn voor ons zeer belangrijk. De vertrekken zijn ingericht aan de hand van deze beschrijvingen. Waarom de ene keer voor de ene, en de andere keer voor een andere is gekozen, is afhankelijk van verschillende factoren, zoals de aanwezigheid van bepaalde objecten (het slot gebruikt nauwelijks bruiklenen) en van verhalen.

Dan is er nog het dilemma van de bloemen. 'Het is traditie dat er in het huis boeketten met bloemen uit de eigen tuin stonden, en die traditie hebben wij in ere gehouden; elke week stellen vrijwilligers boeketten samen die ze in verschillende vertrekken zetten. Het publiek vindt dit prachtig. Maar uit oogpunt van conservering zijn bloemen uit den boze. Ze trekken ongedierte aan, vazen kunnen lekken, er valt stuifmeel van de bloemen. Met name in de gobelinkamer, waar onze topstukken hangen, is het gevaar van aantasting erg groot. Daarom hebben we voor die ruimte uiteindelijk, na hevige discussie, gekozen voor zijden bloemen. Het is wel heel

jammer dat we de traditie moeten onderbreken en we dit mooie verhaal niet meer kunnen illustreren met de echte bloemen.'

Nogmaals wat is waar? Hoewel een object van zichzelf waar en echt is, kan de context eromheen de feiten toch verdraaien of verdoezelen. De museale context maakt van objecten al iets anders dan ze oorspronkelijk waren; stijlkamers doen dit in nog sterkere mate, door de sfeer die ze oproepen en het beeld van historische juistheid dat door een stijlkamer wordt opgeroepen. Gelukkig zijn de conservatoren en tentoonstellingsmakers in onze musea zich wel zeer bewust van de verantwoordelijkheid die op hun schouders rust, en koesteren ze het aureool van betrouwbaarheid dat nog altijd om musea hangt. Het is aan hen om te bepalen welke verhalen wij te horen krijgen. Voor het publiek is het interessant te weten, dat elk verhaal, hoewel ongetwijfeld (in grote lijnen) waar, óók een keuze behelst, en dat er over elk object dat ze te zien krijgen, nog veel meer te vertellen is...

Vindt u dat musea gebruik moeten maken van stijlkamers?

- a Nee, want ik vind ze vaak kunstmatig en onrealistisch
- b Ja, want door een stijlkamer krijg ik een goed beeld van hoe het vroeger was
- c Ja, omdat stijlkamers de sfeer van het verleden goed weergeven
- d Nee: stijlkamers leiden de aandacht af van de objecten